

روش های آموزشی

علیه السلام

صافیت

قیصر عباس جعفری

سعید طاووسی مسرور

(عضو هیات علمی دانشگاه علامه طباطبائی)

تهران-۱۳۹۸

دانشگاه بین المللی اهل بیت (ع)

روش های آموزشی صادقین علیهم السلام

نویسندگان: قیصر عباس جعفری - سعید طاووسی مسرور

ویراستار: حامد عبداللهی سفیدان

ناشر: دانشگاه بین المللی اهل بیت علیهم السلام

حاج: ۱۴۰۰

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۸-۸-۹۶۴۷۶-۶۰۰-۹۷۸

قیمت: ۴۵۰۰۰۰ ریال

سرشناسه: جعفری، قیصر عباس، ۱۳۵۷ عنوان و نام پدیدآور: روشهای آموزشی صادقین (علیهم السلام) / قیصر عباس جعفری - سعید طاووسی مسرور، مشخصات نشر: تهران: دانشگاه بین المللی اهل بیت علیهم السلام، ۱۴۰۰، شابک: ۸-۸-۹۶۴۷۶-۶۰۰-۹۷۸ وضعیت فهرست نویسی: قیایادداشت: کتابنامه - موضوع: محمد بن علی (ع)، امام پنجم، ۵۷ هـ ۱۱۴ ق. -- دیدگاه درباره آموزش و پرورش موضوع: Muhammad ibn Ali, Imamn -- Views on education موضوع: جعفر بن محمد (ع)، امام ششم، ۸۳ - ۱۴۸ ق. -- دیدگاه درباره آموزش و پرورش موضوع: Jafar ibn Muhammad, Imamni Views on education موضوع: آموزش و پرورش -- جنبه های مذهبی موضوع: Education - Religious aspects شناسه افزوده: طاووسی مسرور، سعید، ۱۳۶۲ - رده بندی کنگره: BP۴۴ رده بندی دیویی: ۲۹۷ / ۹۵۵۲ شماره کتابشناسی ملی: ۵۷۴۶۶۷۵

فهرست

۱۹	پیشگفتار
۲۳	مقدمه

بخش اول

نگاهی اجمالی بر زندگانی صادقین علیهم السلام و
مباحث کلی تعلیم و تربیت در سیره ایشان

۳۳	فصل اول: آشنایی با زندگانی صادقین علیهم السلام
۳۳	گفتار اول
۳۳	۱. امام محمدباقر علیه السلام
۳۳	۱٫۱. ولادت و شهادت
۳۴	۱٫۲. مناقب
۳۶	۱٫۳. اسم، القاب و کنیه
۳۶	۱٫۴. سیره
۳۷	۱٫۵. منصب امامت
۳۸	۱٫۶. فرزندان و شاگردان

۳۹	۲. امام جعفر صادق علیه السلام
۳۹	۲٫۱. ولادت و شهادت
۴۰	۲٫۲. اسم، القاب و کنیه
۴۰	۲٫۳. مناقب
۴۱	۲٫۴. سیره
۴۳	۲٫۵. منصب امامت
۴۳	۲٫۶. فرزندان و شاگردان
۴۵	گفتار دوم
۴۵	شرایط اجتماعی، فرهنگی و سیاسی زمان صادقین علیهم السلام
۴۵	۱. امام محمد باقر علیه السلام
۴۵	۱٫۱. مظالم امویان و روحیه مبارزه طلبی مردم
۴۵	۱٫۲. حاکمان معاصر با دوره امامت امام باقر علیه السلام
۴۶	۱٫۳. رقابت برخی از خویشان با امام علیه السلام
۴۶	۱٫۴. فعالیت سیاسی امام باقر علیه السلام
۴۸	۲. امام جعفر صادق علیه السلام
۴۸	۲٫۱. شرایط اجتماعی و سیاسی عصر امام علیه السلام
۴۹	۲٫۲. حاکمان معاصر با دوره امامت امام صادق علیه السلام
۴۹	۲٫۲٫۱. خلفای بنی امیه
۵۰	۲٫۲٫۲. خلفای بنی عباس
۵۰	۲٫۳. شرایط خاص فرهنگی
۵۱	۱٫۲. فعالیت‌های سیاسی امام صادق علیه السلام
۵۳	فصل دوم: اهمیت و اهداف تعلیم و تربیت در نگاه صادقین علیهم السلام
۵۳	گفتار اول
۵۳	۱. اهمیت و اهداف آموزش به‌ویژه آموزش دینی در نگاه صادقین علیهم السلام

۵۳	۱٫۱. اهمیت
۵۵	۱٫۲. اهداف
۵۶	۱٫۳. راه‌های دستیابی به اهداف
۵۶	۱٫۳٫۱. بنیانگذاری مکتب شیعه و تربیت شاگردان
۵۶	۱٫۳٫۲. مبارزه با جهالت و نادانی
۵۷	۱٫۳٫۳. آموزش به پیروان مذاهب و ادیان دیگر
۵۸	۱٫۳٫۴. گسترش اسلام ناب
۵۸	۱٫۳٫۵. فرهنگ‌سازی
۶۰	گفتار دوم
۶۰	۲. عناصر تعلیم و تربیت در نگاه صادقین (ع)
۶۰	۲٫۱. معلم
۶۱	۲٫۱٫۱. ویژگی‌های معلم نزد صادقین (ع)
۶۲	۲٫۱٫۲. سخن گفتن از روی علم
۶۲	۲٫۱٫۳. شرح صدر
۶۳	۲٫۱٫۴. دعوت با عمل
۶۴	۲٫۱٫۵. خودشناسی و زمان‌شناسی
۶۵	۲٫۱٫۶. حق معلم بر متعلم
۶۵	۲٫۱٫۷. حق دانش‌آموز بر معلم
۶۶	۲٫۲. متعلم
۶۸	۲٫۱٫۱. تأمین مالی دانشجویان مکتب صادقین (ع)
۶۹	۲٫۳. پیام
۶۹	۲٫۳٫۱. منشأ پیام صادقین (ع)
۷۰	۲٫۳٫۲. مواد و محتوای مکتب صادقین (ع)
۷۲	۲٫۳٫۳. ارائه پیام و ابزار پیام‌رسانی

بخش دوم

روش‌های آموزشی صادقین علیهم‌السلام

۷۷	فصل اول: روش‌های گفتاری
۷۷	گفتار اول
۷۷	۱. خطابه و موعظه
۷۹	۱٫۱. خطابه در لغت و اصطلاح
۷۹	۱٫۲. موعظه در لغت و اصطلاح
۸۰	۱٫۲٫۱. فرق میان خطابه و موعظه
۸۱	۱٫۲٫۲. موعظه‌های صادقین علیهم‌السلام
۸۲	۱٫۳. فرق میان خطابه با تدریس (کلاس‌داری)
۸۴	۱٫۴. خطابه در سیره صادقین علیهم‌السلام
۸۴	۱٫۴٫۱. انواع خطابه در سیره صادقین علیهم‌السلام
۸۴	۱٫۴٫۱٫۱. شکل (فرم)
۸۴	۱٫۴٫۱٫۱٫۱. حماسی و غیرحماسی
۸۶	۱٫۴٫۱٫۲. محتوایی
۸۶	۱٫۴٫۱٫۲٫۱. اخلاقی و موعظه‌ای
۸۷	۱٫۴٫۱٫۲٫۲. اعتقادی
۸۸	۱٫۴٫۱٫۲٫۳. اجتماعی
۸۹	۱٫۴٫۱٫۲٫۴. سیاسی
۹۱	۱٫۴٫۱٫۳. تلفیقی
۹۱	۱٫۴٫۱٫۳٫۱. خطابه نماز جمعه
۹۲	۱٫۴٫۲. آداب و اصول خطابه
۹۳	۱٫۴٫۲٫۱. تنظیم سخن و دسته‌بندی مطالب

- ۹۳ ۱،۴،۲،۲. روشمندی بیان
- ۹۴ ۱،۴،۲،۳. علم و آگاهی بخشی
- ۹۵ ۱،۴،۲،۴. بلاغت
- ۹۷ ۱،۴،۲،۵. فصاحت
- ۹۸ ۱،۴،۲،۶. رعایت مقتضای حال
- ۱۰۰ ۱،۴،۲،۷. رعایت وقت و زمان
- ۱۰۱ ۱،۴،۲،۸. متنوع بودن مطالب
- ۱۰۱ ۱،۴،۲،۹. تکریم و تشویق
- ۱۰۲ ۱،۴،۲،۱۰. استفاده از عبارت موزون و مسجع
- ۱۰۳ ۱،۴،۲،۱۱. تکیه کلام
- ۱۰۴ ۱،۴،۲،۱۲. استفاده از تاریخ (در صورت نیاز)
- ۱۰۴ ۱،۴،۲،۱۳. فرصت دادن برای سؤال و جواب در حین خطبه (در صورت نیاز)
- ۱۰۵ ۱،۴،۲،۱۴. ذکر مصیبت
- ۱۰۵ ۱،۴،۲،۱۵. استفاده از اشعار
- ۱۰۶ ۱،۴،۳. نمونه شکلی از یک خطابه
- ۱۰۸ گفتار دوم
- ۱۰۸ ۲. روش سؤال و جواب
- ۱۰۹ ۲،۱. سؤال در لغت و اصطلاح
- ۱۱۰ ۲،۲. اهمیت سؤال و جواب در سیره صادقین (ع)
- ۱۱۱ ۲،۳. روش سؤال و جواب در سیره صادقین (ع)
- ۱۱۲ ۲،۳،۱. روش تدریس
- ۱۱۳ ۲،۳،۱،۱. تشویق سؤال کنندگان
- ۱۱۴ ۲،۳،۱،۲. سؤال های صادقین (ع) از فراگیران
- ۱۱۴ ۲،۳،۱،۲،۱. بیان جواب (پس از عملی که باعث پرسش می شد)

۱۱۵. تأیید جواب. ۲, ۳, ۱, ۲, ۲
۱۱۶. اصلاح جواب. ۲, ۳, ۱, ۲, ۳
۱۱۷. بیان جواب (پس از سؤال شفاهی). ۲, ۳, ۱, ۲, ۴
۱۱۸. سکوت به جا. ۲, ۳, ۱, ۲, ۵
۱۱۸. انواع سؤال های فراگیران از لحاظ شکل و محتوا. ۲, ۳, ۲
۱۱۸. شفاهی و حضوری. ۲, ۳, ۲, ۱
۱۱۹. مکاتبه ای. ۲, ۳, ۲, ۲
۱۲۰. سؤال کوتاه. ۲, ۳, ۲, ۳
۱۲۱. سؤال طولانی. ۲, ۳, ۲, ۴
۱۲۱. سؤال خوب. ۲, ۳, ۲, ۵
۱۲۲. پرسش بیهوده. ۲, ۳, ۲, ۶
۱۲۳. هدایت سؤال به امور مفید. ۲, ۳, ۲, ۷
۱۲۴. انواع پاسخ. ۲, ۳, ۳
۱۲۴. کوتاه. ۲, ۳, ۳, ۱
۱۲۵. طولانی. ۲, ۳, ۳, ۲
۱۲۵. بدون علم. ۲, ۳, ۳, ۳
۱۲۶. پاسخ به حق، اما برخلاف خواسته سائل. ۲, ۳, ۳, ۴
۱۲۶. پاسخ در شکل پرسش. ۲, ۳, ۳, ۵
۱۲۶. ویژگی های سؤال و سائل. ۲, ۳, ۴
۱۲۷. روش طرح سؤال. ۲, ۳, ۴, ۱
۱۲۸. سؤال مختصر و مفید. ۲, ۳, ۴, ۲
۱۲۸. کم پرسیدن. ۲, ۳, ۴, ۳
۱۲۹. منع از تکرار سؤال. ۲, ۳, ۴, ۴
۱۲۹. شرم نداشتن در سؤال دینی. ۲, ۳, ۴, ۵

۱۳۰. ۲,۳,۵. ویژگی‌های جواب و جواب‌دهنده
۱۳۰. ۲,۳,۵,۱. تأمل در جواب‌دهی
۱۳۱. ۲,۳,۵,۲. اختصار
۱۳۱. ۲,۳,۵,۳. رعایت ظرفیت مخاطب
۱۳۲. ۲,۳,۵,۴. جواب ابلهان
۱۳۳. ۲,۳,۵,۵. رعایت تقیه در جواب دادن
۱۳۴. ۲,۳,۵,۶. پرهیز از جواب بدون علم
۱۳۵. ۲,۳,۵,۷. پرهیز از جواب بدون سؤال
۱۳۵. ۲,۳,۵,۸. استناد به قرآن
۱۳۵. ۲,۳,۵,۹. استناد به سنت رسول ﷺ
۱۳۶. ۲,۳,۵,۱۰. استدلال عقلی و استناد به سیره
۱۳۶. ۲,۳,۶. فواید سؤال و جواب
۱۳۶. ۲,۳,۶,۱. تصحیح عقاید دیگران
۱۳۷. ۲,۳,۶,۲. تصحیح رفتار دیگران
۱۳۸. ۲,۳,۶,۳. افزایش سطح معرفت
۱۴۰. گفتار سوم
۱۴۰. ۳. روش مناظره
۱۴۰. ۳,۱. مناظره در لغت و اصطلاح
۱۴۱. ۳,۲. فرق میان مناظره، جدال غیراحسن و مراء
۱۴۲. ۳,۳. کارکرد آموزشی در مناظره
۱۴۳. ۳,۴. نهی از مراء، جدال غیراحسن و مناظره ممنوع
۱۴۴. ۳,۵. بیان گفتار حضرت صادق (ع) (درباره لزوم مناظره)
۱۴۵. ۳,۶. مناظره در سیره صادقین (ع)
۱۴۷. ۳,۶,۱. نمونه‌ای از مناظرات صادقین (ع)

۱۴۷. مناظره امام صادق علیه السلام با زندیق واقناع خصم
۱۴۹. مناظره امام باقر علیه السلام با مرد نصرانی (در بُعد اخلاق، تحمل و بردباری)
۱۵۰. مناظره امام صادق علیه السلام با مرد زندیق (در موضوع توحید)
۱۵۱. مناظره امام باقر علیه السلام با قتاده بن دعامة (در موضوع امامت در قرآن)
۱۵۳. مناظره امام صادق علیه السلام با ابوحنیفه (در تفسیر قرآن، احکام و قیاس)
۱۵۷. مناظرات برخی از شاگردان صادقین علیهم السلام
۱۵۸. مناظره ابو عبیده معتزلی و هشام بن حکم
۱۵۸. تخصص شاگردان امام صادق علیه السلام در رشته های مختلف
۱۵۹. مبلغان برجسته مورد تشویق امام صادق علیه السلام
۱۶۰. نمونه ای از روش تربیت در بُعد مناظره ۳-۶-۲
۱۶۱. نگاه اجمالی بر ویژگی های مناظرات صادقین علیهم السلام
۱۶۱. رعایت ادب با مناظره کنندگان ۳-۶-۳،۱
۱۶۱. پاسخ کوتاه و مستدل ۳-۶-۳،۲
۱۶۲. پرسش های صادقین علیهم السلام پیش از مناظره ۳-۶-۳،۳
۱۶۲. سؤال های دارای ابعاد و فروع مختلف و پاسخ های ۳-۶-۳،۴
۱۶۳. استدلال های عقلی و منطقی ۳-۶-۳،۵
۱۶۳. تخصصی کردن مناظره ۳-۶-۳،۶
۱۶۳. آفات مناظره ۳-۷
۱۶۶. گفتار چهارم
۱۶۶. ۴. استماع
۱۶۷. ۴-۱. معانی لغوی و اصطلاحی
۱۶۷. ۴-۲. روش های استماع و قرائت در سیره صادقین علیهم السلام
۱۷۲. گفتار پنجم
۱۷۲. ۵. روش املاء

۱۷۳	۵، ۱. املاء در لغت و اصطلاح
۱۷۴	۵، ۲. فرق املاء و استماع
۱۷۴	۵، ۳. روش املاء در سیره صادقین علیهم السلام
۱۷۸	۵، ۳، ۱. امالی نویسی
۱۷۹	فصل دوم: روش های نوشتاری
۱۷۹	گفتار اول
۱۷۹	۱. کتابت
۱۸۱	۱، ۱. کتابت در لغت و اصطلاح
۱۸۲	۱، ۲. کتابت در سیره صادقین علیهم السلام
۱۸۴	۱، ۲، ۱. آثار و نوشته های صادقین علیهم السلام
۱۸۶	۱، ۳. بعضی از آثار و نوشته های شاگردان در محضر صادقین علیهم السلام
۱۸۷	۱، ۳، ۱. اصول اربعمائه
۱۸۸	۱، ۳، ۲. گونه شناسی آثار اصحاب صادقین علیهم السلام
۱۹۲	گفتار دوم
۱۹۲	۲. نامه نگاری
۱۹۳	۲، ۱. نامه نگاری در سیره صادقین علیهم السلام
۱۹۴	۲، ۱، ۱. نامه امام باقر علیه السلام به سعد الخیر
۱۹۴	۲، ۱، ۲. نامه امام صادق علیه السلام به عبدالله نجاشی
۱۹۵	۲، ۱، ۳. نامه امام باقر علیه السلام به یکی از غلامان
۱۹۵	۲، ۱، ۴. پاسخ امام باقر علیه السلام به نامه سعد الخیر
۱۹۶	۲، ۱، ۵. نامه عبدالله نجاشی به امام صادق علیه السلام
۱۹۶	۲، ۱، ۶. پاسخ امام صادق علیه السلام به نامه عبدالله نجاشی
۱۹۷	۲، ۱، ۷. مکاتبه های بین منصور عباسی و امام صادق علیه السلام
۱۹۸	۲، ۱، ۸. نامه امام صادق علیه السلام به یکی از اصحاب

پیشگفتار

الحمد لله الذی من علینا برسوله محمد دون الامم الماضیه وصلى الله على سيدنا ابي القاسم محمد خیر البریه وعلى اهل بیته خیر النوری سجدیه واما بعد

از کلام پیشوای به حق ناطق، مولایمان امام صادق (علیه‌السلام) آورده‌اند که «یا دانشمند باش یا دانشجو یا دوزخ‌دار اهل دانش و چهارمی مباش که به بغض آنان هلاک خواهی شد».

خدا را شاکریم که نعمت زندگانی را برایمان کرد و محبت اهل دانش را در دل ما قرار داد و ما را به کسب معرفت و دانش هدایت فرمود. هم او را شکر که زمینه بهره‌مندی از تجربه‌ها و اندوخته‌های علمی استادان و دانشوران را برایمان فراهم آورد. او که تمامی بندگان، با اراده‌اش می‌زیند و با اختیارشان، راه زندگی را گزینش می‌کنند و تمامی این نعمت‌ها از اوست.

سپاس خالق بی‌همتا را که در این دوره حساس ما را به مسیر دانش و ادب هدایت فرمود و به ما توفیق داد که در روزگاری که همه سرچشمه دانش را در غرب می‌جویند، سراغی از منابع روایی شیعه و روایات باقرین صادقین (علیهم‌السلام) و نیز منابع رجالی امامیه بگیریم و با «بضاعة مزجاة» خویش روشن‌های تربیتی و آموزشی آن دو امام بزرگوار (علیهم‌السلام) را پیش چشم شما خوانندگان ارجمند قرار دهیم. امید است که خوانندگان ارجمند

ما را مشمول لطف خود قرار داده و اولاً عیوب و کاستی‌های این پژوهش را به حساب توان و فرصت اندک ما گذارند که «الْعذر عند کرام الناس مقبول» و ثانیاً به مصداق «الاکرام بالاتمام» لطف خود را تمام کرده و این عیوب و کاستی‌ها را به ما تذکر دهند.

در مسیر این پژوهش از ابتدا تا انتها افراد متعددی یاریگر ما بودند که سزاوار است به امثال روایت با واسطه سرورمان حضرت عبد العظیم حسنی (ع) از عالم آل محمد (ص) حضرت امام علی بن موسی الرضا (ع) که فرموده: «من لم یشکر المنعم من المخلوقین لم یشکر الله عزوجل»، از لطف همه دوستان و بزرگواران تشکر کنیم:

سپاس فراوان از گروه تاریخ اسلام دانشگاه بین‌المللی اهل بیت (ع) و اعضای محترم هیئت علمی گروه که از دانش آنان بهره‌مند شدیم و از فرهیختگانی چون دکتر ابوالحسن مخزن موسوی (رئیس محترم دانشگاه)، دکتر سید علیرضا واسعی، دکتر علی بیات، دکتر سید احمد رضا خطیری، دکتر فاطمه جان احمدی، دکتر هادی عالم زاده و بویژه حجت الاسلام دکتر سید صادق صادق‌زاده و همچنین جمال موسوی که دیدگاه‌های آنان، در نگارش این اثر سودمند واقع شد. همچنین سپاسگزاریم از فرهیختگان و دانشورانی چون حجت الاسلام دکتر فضاغلی، دکتر امامی‌پور و دکتر احمد بادکوبه که پیشنهاد ایشان در تقویت این اثر نقش داشت.

سپاسگزاریم از دکتر رضا بیات که متن اثر حاضر را ویراستاری کردند و از برادر ارجمند جناب آقای مصطفی سربندی که در استخراج و دسته‌بندی آثار اصحاب صادقین (ع) یاریگر ما بود. کم‌لطفی است اگر از دکتر مسلم نادعلی‌زاده قدردانی نشود زیرا تکمیل نگارش و انتشار اثر حاضر حاصل پیگیری مستمر ایشان است. در انتها ضمن تشکر از مسئولان محترم دانشگاه بین‌المللی اهل بیت (ع) به ویژه دکتر

خوش سعادت و دکتر زنگنه و کارکنان و نیروهای اجرایی دانشگاه به ویژه آقایان امیر تعالی، علی فروغی، رضا عشقی، مسلم روشن‌کار و ایمان شاد، از خدای متعال برای ایشان توفیق و بهره‌وری روزافزون، خواستاریم.

امید است که این پژوهش به منزله «بردن پای ملخ به محضر سلیمان (علیه‌السلام)»، مورد رضایت باقر علوم انبیا و صادق آل طاهرا علیهما افضل الصلوات و ازکی السلام قرار گیرد.

وآخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی سیدنا ابی القاسم محمد وعلی آله الطاهرین

قیصر عباس جعفری^۱ و سعید طاووسی مسرور^۲

تهران ۱۷ ربیع المولود ۱۴۴۰ / ۴ آذر ماه ۱۳۹۷

هجسته سالروز میلاد پیامبر اعظم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم)

و امام جعفر صادق (علیه‌السلام)

۱. اسم بنده در مدارک تحصیلی از کلاس ابتدایی تا مقطع دکتری، قیصر عباس قید شده است، اما در همه آثار اینجانب؛ کتاب استله یوسفیه، کتاب واضح حقیقت و کتاب امام خمینی (ره) که شخصیت امین علوی اوصاف و خصوصیات، و غیره با تصمیم خودم تخلص جعفری به آن اضافه شده است. آدرس الکترونیکی اینجانب از این قرار است: ۵۷۲ qaisarjafri@gmail.com

2 Saeed.tavoosi@gmail.com